

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-46>

УДК 657.6

Климович Діана Анатоліївна

аспірантка,

Київський національний економічний університет
імені Вадима ГетьманаORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2460-020X>**Klymovych Diana**

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

**ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ –
ОСНОВА СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВА****INTERNAL AUDIT OF FINANCIAL INSTRUMENTS
IS THE BASIS OF THE ENTERPRISE CONTROL SYSTEM**

Анотація. Стаття присвячена актуальним питанням внутрішнього аудиту фінансових інструментів, доведено як в результаті діяльності внутрішнього аудиту в установі оцінюється система управління, фінансові звіти, ризики та внутрішні процеси на рівні обліку господарських операцій з фінансовими інструментами. Проаналізовано, що в умовах військового стану нормативно-правові акти з питань внутрішнього аудиту не встановлюють обмежень щодо дистанційного (камерального) проведення внутрішніх аудитів, а також інших необхідних управлінських рішень, які б забезпечували, або унеможлилювали діяльність підрозділу внутрішнього аудиту. Запропоновано, ряд оптимізованої методики для досконалого здійснення внутрішнього аудиту операцій з фінансовими інструментами на Підприємстві. Доведено, як дотримання даного методичного плану при здійсненні внутрішнього аудиту операцій з фінансовими інструментами слугуватиме зниженню рівня ризикованості операцій в аспекті помилок не правомірних дій, що в свою чергу слугуватиме покращенню фінансових показників діяльності всього Підприємства.

Ключові слова: Фінансові інструменти, внутрішній аудит, контроль, методика внутрішнього аудиту, облік фінансових інструментів, фінансова звітність.

Summary. The article is devoted to the topical issues of internal audit of financial instruments of the enterprise, it is proved how as a result of internal audit activities at the enterprise the general management system of such a business entity is assessed, as well as financial reports, risks and, in particular, internal processes at the level of accounting for business transactions with financial instruments. The aspect that in conditions of martial law, regulatory legal acts on internal audit do not establish restrictions on remote (in-office) conduct of internal audits, as well as other necessary management decisions that would ensure or make impossible the activities of the internal audit unit, is analyzed. A number of optimized methods are proposed for the perfect implementation of internal audit of transactions with financial instruments at the Enterprise. It is proved how compliance with this methodological plan when implementing internal audit of transactions with financial instruments will serve to reduce the level of risk of operations in terms of errors and not illegal actions, which in turn will serve to improve the financial performance of the entire Enterprise. It is investigated how internal audit plays the role of a diagnostic tool in enterprise management, this is especially important in conditions of martial law, because internal auditors conduct an expert assessment of the processes taking place at the enterprise, assessing the accounting policy, the correctness of registration of economic processes, the correctness of data transfer to accounting registers, and then to reporting forms, the activities of internal economic control, which is carried out by structural units of the enterprise, in particular, the asset control system. It is proven that internal audit is the basis of control and guarantees for ensuring the reliability of financial reporting. A thorough check of transactions with financial instruments is a rather difficult but extremely necessary process in the global control system, which in turn prevents the risks of fraud and reduces the inflow of economic resources, and as a result will contribute to improving financial indicators.

Keywords: Financial instruments, internal audit, control, internal audit methodology, accounting for financial instruments, financial reporting.

Постановка проблеми. Контроль операцій з фінансовими інструментами – запорука успішного ведення обліку і звітування по підприємству загалом, а процес внутрішнього аудиту – основа успішності здійснення такого контролю. Сьогодні

відбувається трансформація внутрішнього аудиту в інструмент оцінки ризиків, спостерігається зміщення акцентів від оцінки окремих операцій до оцінки ризиків у діяльності компанії в цілому. У цих умовах внутрішнім аудиторам, насамперед,

слід надати ключовим замовникам – радам директорів та вищому виконавчому керівництву – свою оцінку найбільш серйозних ризиків та запропонувати взяти активну участь у процесі управління ризиками. Під час війни на території нашої держави схеми внутрішньо-корпоративного шахрайства розвиваються з геометричною прогресією, що призводить до значних фінансових втрат та ризиків для репутації вітчизняних суб'єктів господарювання, які і так працюють в умовах непередбачуваних обставин турбулентного середовища. Зокрема, за період військового стану, сфера українського бізнесу зазнала понад 13 млрд дол. прямих збитків, окрім того непрямі витрати сягнули понад 33,1 млрд дол., сума, що необхідна для поновлення роботи більшості підприємств сягає – 24,9 млрд дол. [3].

Реалізація функції внутрішнього аудиту на рівні організації є вкрай важливою. Запорукою успішності даного процесу є правильне розуміння підходів до планування такої діяльності, зокрема до вірного вибору методики та послідовності при перевірці господарських процесів за участю фінансових інструментів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

В дослідження внутрішнього контролю, зокрема значення внутрішнього аудиту зробили значний внесок наступні науковці: Каменська Т., Корінко М., Назарова К., Петрик О., в тому числі досліджували історичні аспекти становлення внутрішнього аудиту: Бержанір І.А. [2], Гуцаленко Л.В.[6], Мулик Т.О.[6], Твердохліб О.[9], Линдюк О.[9], Потеряйко С.[9], Слободяник Ю.Б., Матієнко-Зубенко І.І., Цятковська О.

Мета статті. Дослідження всіх аспектів внутрішнього аудиту операцій з фінансовими інструментами як основи системи внутрішнього контролю підприємства. Удосконалення ряду методологічних рекомендацій для успішного здійснення внутрішнього аудиту операцій з фінансовими інструментами.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Система внутрішнього контролю уособлює в собі вірне і основне управління ризиками саме зі сторони управлінського персоналу, і внутрішній аудит, в свою чергу, це – все оціночна діяльність, зокрема, та діяльність, яка не тільки відповідальна за сферу функціонування процесів на підприємстві, але і оцінка загальної системи внутрішнього контролю. В результаті діяльності процесу внутрішнього аудиту на підприємстві оцінюється вся система управління, в тому числі фінансові звіти, ризики та внутрішні процеси на рівні обліку господарських операцій з фінансовими інструментами як зокрема.

Щоб ефективно протистояти цим загрозам, суб'єктам господарювання необхідно розробляти та впроваджувати інноваційні стратегії контролю, одним з яких є внутрішній аудит.

Про аудит фінансових інструментів – як основу системи контролю можна дискутувати доволі тривалий час, про сам контроль, як науку, можна отримати уявлення за допомогою дедуктивної ієрархії, що ґрунтується на апіорних (лат. a priori – первинний) істинах, для чого використовують діалектику, яка у відповідності до принципу історизму може пояснити історію виникнення і розвитку наукового поняття – внутрішній аудит як основа контролю Підприємства.

Розвиток внутрішнього аудиту було розпочато на Заході на початку ХХ століття. Пришвидшеного розвитку він набув після Другої Світової війни. Зокрема, в 1941 р. в Altamonte Springs (США), був заснований Інститут внутрішніх аудиторів (ІВА), згодом дана міжнародна професійна організація отримала світове визнання. В основі мети її діяльності є розвиток та популяризація самої професії внутрішній аудитор та розробка стандартів для успішної професійної діяльності. Нині до складу ІВА входить понад 122 тис. членів із 165 країн та регіонів. Загалом в світі нараховується понад 1 млн людей, які тією чи іншою мірою займаються внутрішнім аудитом. Інститут внутрішніх аудиторів реалізовує навчання та сертифікацію фахівців даної сфери, має знакову відмітку сертифікації внутрішніх аудиторів (СІА), який є підтвердженням сертифікації внутрішніх аудиторів на світовому рівні і стандартом підтвердженої оцінки компетентності та професіоналізму аудиторів у сфері внутрішнього аудиту.

Бержанір І.А. в своїх наукових працях досліджує ефективність діяльності внутрішнього аудиту на підприємствах, зокрема визначає його рівень організації в системі внутрішнього контролю, в тому числі в організації праці внутрішніх аудиторів [2, с.15].

Науковці Гуцаленко Л.В., Мулик Т.О. досліджуючи систему внутрішнього контролю, акцентують увагу на тому, як ефективність управлінських рішень можна досягти шляхом чіткого прогнозування, оптимальній системі організації бухгалтерського обліку, системі дієвого контролю та здійсненні діагностики, що сприяє цільовому та ефективному використанню бюджетних коштів [6, с.32].

В свою чергу, вчені Твердохліб О., Линдюк О., Потеряйко С. під системою внутрішнього контролю розглядають сукупність заходів, обраних керівництвом організації, що мають бути спрямовані на виконання певних цілей діяльності і з одночасним забезпеченням законності та ефективності використання бюджетних коштів, а функціонує на практиці такий контроль завдяки сформованій системі таких взаємопов'язаних складових, як внутрішнє середовище, управління ризиками, заходи контролю, інформація та комунікація, моніторинг [9, с.11].

Сакун А.Ж. зазначає, що аспект внутрішнього контролю підприємства посідає одне із основних місць в системі інформаційного забезпечення потреб управління підприємницької діяльності, що дозволяє контролювати та оцінювати показники підприємства [8, с.107]

В умовах військового стану, саме здійснення внутрішнього аудиту дає можливість розв'язувати основні завдання економічної діагностики, в тому числі контрольного характеру, аналізу можливих ризиків, розробки фінансової стратегії, управлінського консультування та інші. Конструктивний підхід у розв'язанні організаційних питань реалізується визначенням об'єктів, принципів та етапів організації внутрішнього аудиту. Проте, сьогодні в Україні лише невелика кількість підприємств має можливість організувати процес внутрішнього аудиту на підприємстві. Основними причинами цього є незначний строк для здійснення діяльності внутрішнього аудиту, що зумовлений невеликою кількістю кваліфікованих і сертифікованих аудиторів, також утримання в штаті фахівців-аудиторів з конкурентною оплатою збільшує витрати підприємства, в тому числі до компаній не застосовують санкції за відсутність внутрішнього аудиту. Варто зазначити, що на сьогоднішній день, в Україні підвищення фахової кваліфікації внутрішнього аудитора не є об'єктом ЗУ «Про ліцензування видів господарської діяльності», але разом з тим українське законодавство допускає можливість підвищення кваліфікації професійними організаціями. Така модель повністю відповідає західній моделі врядування професії (ACCA, CIA, CFE).

Важливим є той факт, що в умовах військового стану нормативно-правові акти з питань внутрішнього аудиту не встановлюють обмежень щодо дистанційного (камерального) проведення внутрішніх аудитів, а також інших необхідних управлінських рішень які б забезпечували, або унеможливили діяльність підрозділу внутрішнього аудиту. Беручи до уваги поточні умови, спричинені військовим станом, існуюча система внутрішнього аудиту має переглянути внутрішні документи з питань організації внутрішнього аудиту та за необхідності готувати відповідні зміни до них, враховуючи особливості діяльності. Крім того, керівнику підрозділу внутрішнього аудиту доцільно розглянути питання щодо можливості проведення внутрішніх аудитів (зокрема, дистанційного або камерального) у разі наявності доступу до документів, інформації та баз даних, необхідних для проведення внутрішніх аудитів.

Нормативне регулювання Функцій внутрішнього аудиту постійно еволюціонує, і нові Глобальні Стандарти внутрішнього аудиту почали впроваджувати вже зараз. Нові Глобальні стандарти внутрішнього аудиту [1], оприлюднені 9 січня 2024 року, набирають чинності з 9 січня

2025 року і керують світовою професійною практикою внутрішнього аудиту та слугують основою для оцінки та підвищення якості функції внутрішнього аудиту. Глобальні стандарти містять п'ять розділів:

- I «Мета внутрішнього аудиту»;
- II «Етичне ставлення та професіоналізм»;
- III «Нагляд [Governing] за функцією внутрішнього аудиту»;
- IV «Управління [Managing] функцією внутрішнього аудиту»;
- V «Надання послуг внутрішнього аудиту».

Розділи II–V містять 15 принципів, дотримання яких має досягатися через виконання стандартів, що стосуються відповідних принципів (загальна кількість стандартів – 52).[5]

Система внутрішнього контролю є комплексом заходів, які формуються та застосовуються для забезпечення дотримання законності та ефективності використання економічних ресурсів, досягнення результатів відповідно до встановленої теми, завдань, планів і вимог (що стосується бюджетних установ) щодо діяльності розпорядника бюджетних коштів. А внутрішній аудит розглядається як діяльність, спрямована на удосконалення системи управління, внутрішнього контролю, а що стосується суб'єктів державної сфери діяльності – ще й запобігання факта не законного, не ефективного та не результативного використання бюджетних коштів, виникнення помилок чи інших недоліків у діяльності підприємства, а також передбачає надання належних висновків та рекомендацій.

В Глобальних стандартах внутрішнього аудиту визначено, що система внутрішнього аудиту – це незалежна, об'єктивна гарантія та консультативна служба, призначена для підвищення цінності та покращення діяльності організації. Така система внутрішнього аудиту допомагає організації досягти своїх цілей шляхом застосування систематичного, дисциплінованого підходу до оцінки та підвищення ефективності процесів управління, в тому числі управління ризиками та контролю. [4]

Безумовно, внутрішній аудит як основна складова системи внутрішнього контролю включає в себе комплекс заходів для формування ефективної системи управління, тому державні установи самостійно утворюють самостійний структурний підрозділ, який здійснює внутрішній аудит і який безпосередньо підпорядковується керівнику установи.

Відповідно до Порядку здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів внутрішнього аудиту основним завданням такого підрозділу є надання керівникові державної установи об'єктивних і незалежних висновків та рекомендацій щодо функціонування та удосконалення системи внутрішнього контролю, системи управління, а також запобігання фактам незаконного,

неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів та інших активів, запобігання виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності державних установ [7]

Проте, в Україні сьогодні досі однією з поточних проблем є обов'язкове методичне забезпечення внутрішнього аудиту операцій з фінансовими інструментами на Підприємстві. Тому деякі питання раціональної організації внутрішнього аудиту фінансових інструментів залишаються невисвітленими і потребують подальшого дослідження.

Нами виділено ряд оптимізованої методики для досконалого здійснення внутрішнього аудиту операцій з фінансовими інструментами на Підприємстві, зокрема:

1. Оптимізація внутрішнього аудиту
2. Оцінка ризиків
3. Тестування господарських операцій
4. Перевірка внутрішніх розрахунків
5. Перевірка застосованого Професійного

Судження

6. Правомірність та послідовність застосування облікових політик та оцінок, згідно до Концептуальної основи Підприємства.

7. Підходи і методи застосування облікових оцінок

Дотримання даного методичного плану при здійсненні внутрішнього аудиту операцій з фінансовими інструментами слугуватиме зниженню рівня ризикованості операцій в аспекті помилок не неправомірних дій, що в свою чергу слугуватиме покращенню фінансових показників діяльності всього Підприємства.

Внутрішній аудит виконує роль діагностичного засобу в управлінні підприємством, особливо це є важливим в умовах військового стану, адже внутрішні аудитори проводять експертну оцінку тих процесів, що мають місце на підприємстві, оцінюючи облікову політику, правильність

реєстрації господарських процесів, правильність перенесення даних до реєстрів бухгалтерського обліку, а потім і до звітних форм, діяльність внутрішньогосподарського контролю, який здійснюється структурними підрозділами підприємства, зокрема, система контролю активів. Внутрішній аудит здійснює перевірку на відповідність діючого контролю політиці компанії; аналіз ситуації ризику і попередження банкрутства; використання діджитал технологій для збільшення прибутку й ефективності нових застосувань, та інші рішення задач, що сприяють розвитку компанії. Важливість внутрішнього аудиту ще більше наявна в умовах військового стану, адже, такі непередбачувані обставини посилюють необхідність довіри до показників фінансової звітності.

Висновки. Саме внутрішній аудит є основа контролю та гарантії забезпечення достовірності фінансової звітності. Досконала перевірка операцій з фінансовими інструментами є доволі не простим проте вкрай необхідним процесом в глобальній системі контролю, що в свою чергу запобігає ризикам шахрайства та зменшення притоків економічних ресурсів, і як наслідок сприятиме покращенню фінансових показників. Адже, аудит фінансових інструментів є комплексною, складною і високопрофесійною перевіркою, від якості якої може взаємозалежати достовірність та правильність результатів аудиторської перевірки загалом. Саме тому, запропоновано систематичну і покрокову методику аудиту операцій з фінансовими інструментами, яка сприятиме гарантії безперебійного функціонування системи контролю Підприємства на високому рівні.

Внутрішні аудитори мають пам'ятати, що наслідками неефективності їхньої роботи та недостовірні результати перевірок можуть слугувати причинам прийняття помилкових рішень, з понесенням усіх ймовірно-можливих негативних наслідків для підприємства.

Список використаних джерел:

1. Global Internal Audit. URL: <https://www.theiia.org/en/standards/2024-standards/global-internal-audit-standards/> (дата звернення: 28.01.2025).
2. Бержанір І.А. Роль внутрішнього аудиту у системі управління підприємством. *Modern Economics*. 2023. No. 37(2023). С. 11–16. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13803/1/berhanir.pdf> (дата звернення: 28.01.2025).
3. Втрати українського бізнесу від війни. Finance.ua. URL: <https://news.finance.ua/ua/vtraty-ukrains-koho-biznesu-vid-viynu> (дата звернення: 28.01.2025).
4. Глобальні стандарти внутрішнього аудиту. URL: https://www.theiia.org/globalassets/site/standards/globalinternalauditstandards_2024january9_printable.pdf (дата звернення: 28.01.2025).
5. Глобальні стандарти внутрішнього аудиту. Що змінилося? URL: <https://kpmg.com/ua/uk/blogs/home/posts/2024/04/hlobalni-standarty-vnutrishnoho-audytu-shcho-zminylosya.html> (дата звернення: 28.01.2025).
6. Гуцаленко Л.В., Мулик Т.О. Внутрішній аудит та діагностика в системі державного фінансового контролю та управління діяльністю бюджетної установи. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. No. 4. 2018 (32). С. 31–45
7. Порядок здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів внутрішнього аудиту: постанова Кабінету міністрів України від 28.09.2011 No. 1001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.01.2025).

8. Сагун А. Внутрішній контроль в системі інформаційного забезпечення потреб управління підприємства. *Scientific Collection «InterConf+»*. 2024. No. (41(185)). P. 107–116.
9. Твердохліб О., Линдюк, О., Потеряйко С. (2023). Роль внутрішнього аудиту та контролю у реформуванні державного управління в Україні. *Науковий вісник: Державне управління*. No. 2 (14). P. 6–18. DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2\(14\)-6-18](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2(14)-6-18) (дата звернення: 30.01.2025).

References:

1. Global Internal Audit Standards. Available at: <https://www.theiia.org/en/standards/2024-standards/global-internal-audit-standards/> (in Ukrainian)
2. Berzhanir I. A. (2023) Rol' vnutrishn'oho audytu u systemi upravlinnya pidpryyemstvom. [The role of internal audit in the enterprise management system]. *Modern Economics*. no 37(2023). pp. 11–16. Available at: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13803/1/berhanir.pdf> (in Ukrainian)
3. Vtraty ukrayins'koho biznesu vid viyny [Losses of Ukrainian business from the war]. Finance.ua. Available at: <https://news.finance.ua/ua/vtraty-ukrains-koho-biznesu-vid-viyny> (in Ukrainian)
4. Hlobal'ni standarty vnutrishn'oho audytu [Global standards of internal audit]. Available at: https://www.theiia.org/globalassets/site/standards/globalinternalauditstandards_2024january9_printable.pdf (in Ukrainian)
5. Hlobal'ni standarty vnutrishn'oho audytu. Shcho zminylosya? [Global standards of internal audit. What has changed?] Available at: <https://kpmg.com/ua/uk/blogs/home/posts/2024/04/hlobalni-standarty-vnutrishnoho-audytu-shcho-zminylosya.html> (in Ukrainian)
6. Hutsalenko L. V., Mulyk T. O. (2018) Vnutrishniy auydt ta diahnozyka v systemi derzhavnoho finansovoho kontrolyu ta upravlinnya diyal'nisty byudzhetoyni ustanovy [Internal audit and diagnostics in the system of state financial control and management of the activities of the budget institution.] *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannya nauky i praktyky – Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice*. no. 4 (32). pp. 31–45. (in Ukrainian)
7. Poryadok zdiysnennya vnutrishn'oho audytu ta utvorennya pidrozdiliv vnutrishn'oho audytu: postanova Kabinetu ministriv Ukrayiny vid 28.09.2011 No. 1001 [Procedure for internal audit and formation of internal audit units: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 09/28/2011 No. 1001]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2011-%D0%BF#Text> (in Ukrainian)
8. Sakun A. (2024). Vnutrishniy kontrol' v systemi informatsiynoho zabezpechennya potreb upravlinnya pidpryyemstva [Internal control in the system of information support for enterprise management needs]. *Scientific Collection "InterConf+"*, no. (41(185)), pp. 107–116. (in Ukrainian)
9. Tverdokhlib O., Lyndyuk, O., Poteryayko S. (2023). Rol' vnutrishn'oho audytu ta kontrolyu u reformuvanni derzhavnoho upravlinnya v Ukrayini [The role of internal audit and control in the reform of public administration in Ukraine] *Naukovyy visnyk: Derzhavne upravlinnya – Scientific Bulletin: Public Administration*, no. 2 (14), pp. 6–18. DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2\(14\)-6-18](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2(14)-6-18) (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 11.02.2025